

İLETİŞİM DERSLERİNİN EMPATİK EĞİLİM VE PROSOSYAL DAVRANIŞLAR ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ¹

AN INVESTIGATION ON THE EFFECT OF COMMUNICATION COURSES ON EMPATHIC TENDENCY AND PROSOCIAL BEHAVIORS

Naşide Nur KARAMAN^{**}, Sümeyya TATLI^{***}, Mustafa YAVUZ EKİNCİ^{****}

ÖZET: Bu araştırma kapsamında öğrencilerin empatik eğilimleri ve prososyal davranışları üzerinde almış oldukları iletişim derslerinin etkisi olup olmadığını belirlemek amaçlanmaktadır. İlişkisel tarama modelinde gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği Programına ve Çocuk Gelişimi Programına devam eden ve katılıma istekli olan 308 öğrenci oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında “Kişisel Bilgi Formu”, “Empatik Eğilim Ölçeği” ve “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinden önce normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile test edilmiş olup normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle analiz işlemlerinde non-parametrik testler olan Mann Whitney U-Testi ve Kruskal-Wallis Varyans Analizi ile Spearman Sıra Korelasyonu Analizi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda; iletişim derslerini alan öğrencilerin empatik ve prososyal davranış eğilimlerinin iletişim dersi almayanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca cinsiyet, herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olunması, kardeş sayısı ve anne-baba eğitim seviyesi değişkenlerinin de empatik eğilimler ve prososyal davranış açısından farklılık meydana getirdiği belirlenmiştir

Anahtar sözcükler: Empati, Prososyal davranış, İletişim.

ABSTRACT: In this research, it is aimed to determine whether students are influenced by the communication courses they have taken on their empathic tendencies and prosocial behaviours. The research is a relational screening model and is composed of 308 students who are attending Kilis 7 Aralık University Preschool Education and Child Development Programs in the spring semester of 2016-2017 academic year and were willing to participate. “Personal Information Form”, “Empathic Tendency Scale” and “Adult Prosocialness Scale” were used for collecting the data. In order to determine whether data show normal distribution or not, the data were tested with Kolmogorov-Smirnov test and accordingly, it was determined that the data did not show normal distribution. For this reason, nonparametric tests such as Mann Whitney U-Test and Kruskal-Wallis Variance Analysis and Spearman Rank Correlation Analysis were used for analysis. Consequently, the students who took communication courses had higher empathic and prosocial behaviour tendencies than those who did not take communication courses. Furthermore, it has been determined that gender, voluntary membership of any organization, number of siblings, and parental education level also caused different changes in terms of empathic tendencies and prosocial behaviour.

Keywords: Empathy, Prosocial behaviour, Communication

¹ Bu çalışma IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi’nde (11-14 Mayıs 2017) “Empatik Eğilim Ve Prososyal Davranışlar Üzerinde İletişim Derslerinin Etkisinin İncelenmesi” başlığı ile sözlü sunum olarak sunulmuş olup metine özet kitabında yer verilmiştir.

¹¹ Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, Kilis-TÜRKİYE, e-posta: nasidenurkaraman@gmail.com

¹¹¹ Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Eldivan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çankırı-TÜRKİYE, e-posta: tatlisumeyya@gmail.com

¹¹¹¹ Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Kilis-TÜRKİYE, e-posta: m.yavuzekinci@kilis.edu.tr

1. GİRİŞ

Tüm canlılarda olduğu gibi, insanlarda belli bir yaşam alanı içinde kendine yer bulmuştur. Bireyin varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi ve toplumsal sorumlulukları yerine getirebilmesi için diğer bireyler ile sosyal ilişkiler oluşturmak zorundadır (Dökmen, 1995). Toplumsal beceriler, bireylerin karşılıklı ve sağlıklı ilişki kurabilmeleri için toplumsal uyumu vurgulayan (Çifci ve Sucuoğlu, 2012; Akfırat Önalın, 2006) davranış bütünü olarak ifade edilmektedir (McFall, 1982). Aynı zamanda sosyal olgu içerisindeki bu becerilerin sürdürülebilmesi için kişinin kendisi ile kendisi dışındaki bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını anlaması (Marlowe, 1986, Akt: Yüksel, 2004) sağlıklı ve doyurucu ilişkiler kurulmasını sağlayan temel beceriler olarak görülmektedir (Bacanlı, 1999). Bu çalışmada alanyazın taramaları ile yakından ilişkili olduğu bulunan iletişim becerilerinin prososyal davranışların ve empatik eğilimlerin üzerinde etkisi araştırılmaktadır.

Eisenberg ve Mussen (1997) prososyal davranışları “başka bir insanın/bir grup insanın yararına olabilecek, kişinin baskı altında olmadan ve tamamen gönüllü olarak sergilediği davranışlar” olarak tanımlamıştır. Prososyal davranışlar ahlak gelişiminin olumlu yönü olarak tanımlanmaktadır (Beatty, 1998). Yardım etme, paylaşma, teselli etme, işbirliği yapma gibi davranışları kapsayan prososyal davranışlar aynı zamanda “olumlu sosyal davranışlar” (Eisenberg ve Mussen, 1997) ve “Olumlu kişiler arası ilişkiler” (San-Bayhan ve Artan, 2007) olarak da adlandırılmaktadır. Bu davranış, bireyin sosyalleşme sürecinin temelini oluşturan etkenlerin içerisinde yer almaktadır.

Sosyal etkileşimin sağlanmasında empatinin kolaylaştırıcı bir etken olduğu düşünülmektedir. Empati en basit haliyle bir insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak tanımlanabilir (Dökmen, 1995).

200 yılı aşkın bir süredir, diğerlerinin deneyimlerine duyarlılık kavramı sosyal kuramcılar tarafından tartışılmış ve başlangıçtan itibaren bu fenomenin çok boyutlu doğası tanınmıştır. Örneğin, Smith (1759) başkalarının deneyimlerine, entelektüel sempatiyle veya duygusal deneyimleri tanımaya yönelik hızlı, istem dışı, görünüşte duygusal bir tepki olarak tanımladığı içgüdüsel empati arasında ilk farklılaşmayı açıklamıştır. Yüz yıl sonra Spencer (1870) de aynı ayırımı girmiştir ve empatinin bu içgüdüsel/entelektüel ya da bilişsel/duygusal bölüşümü devam edegelmiştir (Davis, 1980). Empati ve bununla ilişkili süreçler, sosyal ve klinik psikoloji, hemşirelik, çocuk gelişimi, danışmanlık ve iletişim alanlarındaki araştırmacılar için önemli bir çalışma alanı olmuştur (Peck, Maude ve Brotherson, 2015). Bununla birlikte, bu yaygın ilgiye ve bir yüzyılı aşkın bir süredir bilimsel araştırmanın konusu olduğu gerçeğine rağmen, empati yapıların sınırları ve bazı duygusal, bilişsel ve davranışsal işlemlerdeki rolü ile ilgili olarak bazı görüş birliği ortaya çıkmaya başlamıştır (Stiff ve ark., 1988). Bu noktada iki genelleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Birincisi; araştırmacılar, empatinin bir değişkenden çok daha fazlası olduğu görüşünde ortak olmalarıdır. Sosyal bilimlerin tüm alanlarında empati teorisyenleri arasında çok boyutlu kavramlaştırmalar ön plana çıkmaktadır. İkincisi ise; empati, yardıma ve prososyal davranışın diğer boyutlarına giden süreçlerle ilgili geniş bir biçimde ilişkilendirilmiştir. Geleneksel olarak, empati, acil bir durumda bazı sıkıntıya uğrayan bireylere yönelik prososyal davranış tepkileri ile ilişkili olarak incelenmiştir. Bu alandaki son çalışmaların çoğu, bu davranışların özverili veya egoist olarak motive edilip edilmediğini tespit etmeye çalışmıştır (Stiff ve ark., 1988).

Empati kurulan birey, anlaşıldığını ve önemsendiğini gördüğü andan itibaren kendisini rahat hissetmeye başlayacaktır. Bunun sonucunda da kişiler arasında iyi bir iletişim süreci başlamış olacaktır (Kalliopuska, 1992). Bireyin empati kurma gibi etkili iletişim becerilerine sahip olmasıyla birlikte; yer alınan popülasyon içinde ortak paydaya odaklanma, olası sorunların çözümünde işbirliği yapacak ve çözüm yolları üretilecektir (Akgün ve Araz, 2010). İletişim

becerileri ile empatik eğilim arasında anlamlı bir ilişki olduğu (Bozkır ve ark. 2015) ve iletişim becerileri ile empatik eğilimlerin birlikte bu etkiyi biraz daha artırdığı görülmüştür (Uğurlu, 2013). Empati becerilerinin prososyal davranışı kolaylaştırırken anti-sosyal davranışların görülme sıklığını azalttığı kabul edilmektedir (Joliffe & Farrington, 2006). Empatik eğilimin oluşmaması durumunda ise; varlığını sürdüren tüm canlılarda olduğu gibi içgüdüsel ve dürtüsel davranış problemleri ortaya çıkabilmektedir (Şekertekin, 2008; Yenel, 2004).

Empatik eğilime ilişkin yapılan değerlendirmeler için tek düze bir açıklama yapmak mümkün görünmemektedir. Bireyin gelişimsel dönemlerinden sahip oldukları sosyal statü ile cinsiyetlerine kadar olan tüm alanlar da empatik eğilim düzeyleri farklılık göstermektedir. Yapılan literatür araştırmalarına göre; cinsiyet, eğitim düzeyi, kendini algılama biçimi ve aldıkları maaşa göre (Atlı ve Kutlu, 2012); ekonomik durumu, lisans programı ve kitap okuma sıklığına (Pala, 2008); cinsiyet (Kapıkıran, 2009; Karcı 2011); öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri program, cinsiyet, sınıf düzeyi, algıladıkları sosyo-ekonomik düzey, anne eğitim düzeyleri, baba eğitim düzeyleri (Ekinci ve Aybek, 2010); meslek seçme istekleri bakımından (Çelik ve Çağdaş, 2010) ve sınıf düzeyi (Karataş, 2012) değişkenlerine göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı farklılıklar belirlenmiştir.

Ancak yine benzer çalışmalarda; bireylerin çalıştıkları kurum, yaş, medeni durum ve çocuk sahibi olup-olmamlarına (Atlı ve Kutlu, 2012); bireylerin spor yapma durumları ile cinsiyetleri (Kırımoğlu ve ark. 2016); cinsiyet, yaş, medeni durum ve öğrenim durumu (Tozoğlu ve ark. 2016); cinsiyet, öğrenim durumu, mesleki kıdem, son bitirilen alan (öğretmenlikte/meslekte esas alınan); empati ile ilgili hizmet içi eğitim kursuna katılma (Elikesik ve Alım, 2013); öğrencilerin okudukları anabilim/bölgelere göre empatik eğilim düzeyleri (Sayın, 2003); öğretmenlerin mesleki kıdem, yaş, eğitim düzeyleri, öğrenci sayıları, medeni durumları, çalıştıkları kurumları, sahip oldukları çocuk sayıları, çalışma biçimleri (Çelik ve Çağdaş, 2010) ve baba ile annenin eğitim durumu (Karcı, 2011) değişkenlerine göre empatik eğilim düzeylerinde anlamlı farklılıklar belirlenmemiştir.

Öğretmen adayları ve öğretmenliğe hazırlayan programlardaki bireylerin kişisel ve mesleki yaşamları için sosyal becerilerin geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle bu araştırmanın amacı, iletişim dersi alan ve almayan Temel Eğitim Bölümü'ne bağlı Okul Öncesi Öğretmenliği Programı ile Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü'ne bağlı Çocuk Gelişimi Programı öğrencilerinin empatik eğilimleri ve prososyal davranışları arasında farklılaşma olup olmadığını belirlemek olmuştur. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır;

1. İletişim derslerinin grubun empatik eğilimleri ve prososyal davranışları üzerinde etkisi var mıdır?
2. Grubun empatik eğilimleri ve prososyal davranışları ile cinsiyet, herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olunması, kardeş sayısı ve anne-baba eğitim seviyesi değişkenleri arasında ilişki var mıdır?
3. Grubun empatik eğilimleri ile prososyal davranışları arasında ilişki var mıdır?

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada genel tarama modeli türlerinden, ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişki tarama modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2012).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 bahar döneminde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği Programı'nın farklı sınıflarına devam eden 141 öğrenci ile Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programı'na devam eden 167 öğrenci olmak üzere katılıma istekli olan toplam 308 öğrenci oluşturmuştur. Katılımcılara ait özellikler aşağıda (Tablo-1) verilmiştir.

Tablo-1. Katılımcılara Ait Özelliklerin Dağılımı

Özellikler	Kategoriler	Sayı (f)	Yüzde (%)
İletişim Dersi Alma Durumu	Evet	149	48,4
	Hayır	159	51,6
	Toplam	308	100,0
Cinsiyet	Kız	279	90,6
	Erkek	29	9,4
	Toplam	308	100,0
Herhangi Bir Kuruluşa Gönüllü Üye Olunması	Evet	66	21,4
	Hayır	242	78,6
	Toplam	308	100,0
Kardeş Sayısı	3 ve daha az	148	48,1
	4-6 arası	120	38,0
	7 ve üzeri	40	12,9
	Toplam	308	100,0
Anne Eğitim Seviyesi	Okul Eğitimi Yok	69	22,4
	İlkokul-Ortaokul	207	67,2
	Lise-Üniversite	32	10,4
Baba Eğitim Seviyesi	Okul Eğitimi Yok	15	4,9
	İlkokul-Ortaokul	201	65,2
	Lise-Üniversite	92	29,9
	Toplam	308	100,0

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, “Empatik Eğilim Ölçeği” ve “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Öğrencilerin iletişim dersi alma durumları, öğrenim gördükleri bölüm, yaşadıkları yer, cinsiyetleri, herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olunması, kardeş sayısı, anne ve baba eğitim seviyelerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

2.3.2. Empatik Eğilim Ölçeği

Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ), bireylerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmek amacıyla Dökmen (1988) tarafından geliştirilmiştir. 5’li Likert tipinde bir ölçek olup, 20 sorudan oluşmaktadır. Ölçekte negatif ifadeler de yer almaktadır. 3,6,7,8,11,12,13,15. sorular tersten puanlanmaktadır. Ölçekten alınacak minimum puan 20, maksimum puan ise 100’dür. Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğunu; düşük olması empatik eğilimin düşük olduğunu gösterir.

Empatik Eğilim Ölçeği geçerlilik ve güvenilirliği Dökmen (1988) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği .82’dir. Deneklerin ölçeğin tek ve çift maddelerinden aldıkları puanlar arasındaki ölçeği yarılama güvenilirliği .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışması yine Dökmen (1988) tarafından yapılmıştır.

Bu çalışma için Empatik Eğilim Ölçeği’nin Cronbach Alfa değeri, .74 olarak bulunmuştur. Alfa katsayısı 0.60 ile 0.79 aralığındaki ölçümün oldukça güvenilir olduğu belirtilmektedir (Alpar, 2014).

2.3.3. Yetişkin Prososyallik Ölçeği

Yetişkin Prososyallik Ölçeği; Caprara, Steca, Zelli ve Capanna (2005) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Bağcı ve Samur (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçek; paylaşma, yardımlaşma, ilgilenme ve empati olmak üzere 4 alt boyut ve 16 maddeden oluşmaktadır. Likert tipi bir ölçektir. Yüksek puan, prososyal davranışların yüksek olduğunu göstermektedir.

“Yetişkin Prososyallik Ölçeği” hem anne için hem baba için kullanılması doğrulanmış bir ölçektir. “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” güvenilirlik çalışması sonucunda, Anne Formunun güvenilirlik katsayısı .70, Baba Formunun güvenilirlik katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışma için Yetişkin Prososyallik Ölçeği’nin Cronbach Alfa değeri, .88 olarak bulunmuştur. Alfa katsayısı 0.80 ile 1.00 aralığındaki ölçümün kullanılan ölçek için yüksek güvenilir olduğu belirtilmiştir (Alpar, 2014).

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında öncelikli olarak; kullanılacak ölçeklerin sahiplerinden belirtilen ölçekler ve izinleri istenmiş, e-posta aracılığıyla yazılı olarak gerekli izinler alınmıştır. Uygulamayı gerçekleştirmek için ise Kilis 7 Aralık Üniversitesi’nin ilgili birimlerine başvurulmuştur. Gerekli izinler sağlandıktan sonra öğrencilere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmak isteyen 308 öğrenciye ölçek formları iletilmiştir. Formların doldurulması sırasında öğrencilere yeterli zaman tanınmıştır. Araştırmanın verileri 2016 yılının nisan ve mayıs ayları içerisinde toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışma grubuna uygulanan ölçeklerden elde edilen veriler kodlanarak bilgisayara yüklenmiş ve istatistiksel değerlendirilmesinde SPSS Programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uyup uymadığı Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Yapılan “Kolmogorov-Smirnov Testi” sonuçları incelendiğinde; ölçek puanlarının normal dağılım

göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını analiz etmek için nonparametrik yöntemler kullanılmıştır. Parametrik istatistikler için normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda alternatif testler olarak önerilen (Büyüköztürk, 2008:155) ilişkisiz iki örneklem için Mann Whitney U-testi katılımcıların empatik eğilimleri ve prososyal davranışları ile iletişim dersi alma durumları, cinsiyetleri ve herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olması değişkenleri arasındaki ilişkiyi analiz etmede kullanılmıştır. Empatik eğilimler ve prososyal davranışlar ile kardeş sayıları ve anne-baba eğitim durumları gibi ikiden fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal-Wallis Varyans Analizi tekniği kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testinde anlamlı çıkan değerlerin ikili karşılaştırılmasında ise Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Katılımcıların, empatik eğilimleri ile prososyal davranışları arasındaki ilişki düzeylerini tespit etmek amacıyla ise; Spearman Sıra Korelasyonu Analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun olarak elde edilen verilerin istatistiksel analizleri sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo-2. Grubun İletişim Dersi Alma Durumlarına Göre Empatik Eğilim Ve Prososyallik Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	İletişim Dersi Alma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Empatik Eğilim Ölçeği	Evet	149	177,85	26500,0	8366.0	.000*
	Hayır	159	132,62	21086,0		
Yetişkin Prososyallik Ölçeği	Evet	149	179,28	26712,0	8154.0	.000*
	Hayır	159	131,28	20874,0		

* p<0,05

Grubun iletişim dersi alma durumlarına göre empatik eğilim ve Prososyallik ölçeği puanlarına ilişkin durumlarına bakıldığında hem empatik eğilimlerinde hem de prososyal davranışlarında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu belirlenmiştir. İletişim dersi alan bireylerin empatik eğilim ve prososyal davranış puan ortalamalarının iletişim dersi almayan bireylere göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-3. Cinsiyet Değişkenine Göre Empatik Eğilim ve Prososyallik Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Empatik Eğilim Ölçeği	Kız	279	158,47	44213,5	2937.5	.015*
	Erkek	29	116,29	3372,5		
Yetişkin Prososyallik Ölçeği	Kız	279	154,90	43216,5	3934.5	.808
	Erkek	29	150,67	4369,5		

* p<0,05

Katılımcıların cinsiyet değişkenlerine göre empatik eğilim ve prososyallik ölçeği puanları incelendiğinde, kızların puan ortalamalarının erkeklere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu puan ortalamaları prososyal davranışlar açısından anlamlılık düzeyine ulaşmazken, empatik eğilim bakımından anlamlı düzeyde farklılaşma meydana getirdiği görülmektedir.

Tablo-4. Herhangi Bir Kuruluşa Gönüllü Üye Olunması Değişkenine Göre Empatik Eğilim ve Prososyallik Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Herhangi Bir Kuruluşa Gönüllü Üye Olunması	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Empatik Eğilim Ölçeği	Evet	66	198,55	13104,5	5078.5	.000*
	Hayır	242	142,49	34481,5		
Yetişkin Prososyallik Ölçeği	Evet	66	213,10	14064,5	4118.5	.000*
	Hayır	242	138,52	33521,5		

* p<0,05

Grupta yer alan bireylerin herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olması durumlarına göre empatik eğilim ve prososyallik ölçeği puan ortalamalarına bakıldığında hem empatik eğilimlerinde hem de prososyal davranışlarında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olan bireylerin empatik eğilim ve prososyal davranış puan ortalamalarının üye olmayan bireylere göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-5. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Empatik Eğilim ve Prososyallik Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları

	Kardeş Sayısı	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Empatik Eğilim Ölçeği	3 ve daha az	148	147,63	2	2.536	.281
	4-6 arası	120	157,14			
	7 ve üzeri	40	172,00			
Yetişkin Prososyallik Ölçeği	3 ve daha az	148	141,04	2	7.175	.028*
	4-6 arası	120	163,68			
	7 ve üzeri	40	176,79			

* p<0,05

Katılımcıların kardeş sayısı değişkenlerine göre empatik eğilim ve prososyallik ölçeği puanlarına ilişkin durumlarına bakıldığında empatik eğilimde anlamlı düzeyde farklılaşmaya rastlanmazken, prososyallik de anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Kardeş sayısı 7 ve üzerinde olan bireylerin prososyallik puan ortalamalarının 4-6 arasında kardeşi olanlardan ve 3'den daha az kardeşi olanlardan, 4-6 arasında kardeşe sahip bireylerin puan ortalamalarının ise 3 ve daha az kardeşe sahip bireylerden anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre kardeş sayısı arttıkça bireylerin prososyallik puan ortalamalarının da arttığı görülmektedir.

Tablo-6. Anne Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Empatik Eğilim ve Prososyallik Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları

	Anne Eğitim Seviyesi	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Empatik Eğilim Ölçeği	Okul Eğitimi Yok	69	140,30			
	İlkokul-Ortaokul	207	156,45	2	3.171	.205
	Lise ve üzeri	32	172,53			
Yetişkin Prososyallik Ölçeği	Okul Eğitimi Yok	69	147,50			
	İlkokul-Ortaokul	207	150,34	2	8.010	.018*
	Lise ve üzeri	32	196,50			

* p<0,05

Grubun anne eğitim seviyesi değişkenlerine göre empatik eğilim ve prososyallik ölçeği puanlarına ilişkin değişkenlerine bakıldığında empatik eğilimde anlamlı düzeyde farklılaşmaya rastlanmazken, prososyallik düzeyinde anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Anne eğitim düzeyleri lise ve üzeri olan bireylerin prososyallik puan ortalamalarının eğitim düzeyleri ilkokul-ortaokul olanlardan anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Bireylerin annelerinin eğitim seviyeleri arttıkça prososyallik puan ortalamalarının da arttığı görülmektedir.

Tablo-7. Baba Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Empatik Eğilim ve Prososyallik Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları

	Baba Eğitim Seviyesi	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Empatik Eğilim Ölçeği	Okul Eğitimi Yok	15	130,40			
	İlkokul-Ortaokul	201	155,83	2	1.158	.561
	Lise ve üzeri	92	155,52			
Yetişkin Prososyallik Ölçeği	Okul Eğitimi Yok	69	114,73			
	İlkokul-Ortaokul	207	156,55	2	3.150	.267
	Lise ve üzeri	32	156,51			

* p<0,05

Katılımcıların baba eğitim seviyesi değişkenlerine göre empatik eğilim ve prososyallik puanlarına ilişkin değişkenlere bakıldığında eğitim seviyeleri yükseldikçe puan ortalamalarının yükseldiği fakat bu durumun anlamlı bir farklılaşma meydana getirmediği belirlenmiştir.

Tablo-8. Empatik Eğilim Ölçeği Toplam Puanları İle Yetişkin Prososyallik Ölçeği Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Ait Spearman Sıra Korelasyonu Analizi Testi Sonuçları

		Yetişkin Prososyallik Ölçeği
Empatik Eğilim Ölçeği	SpearmanCorrelation	.606*
	P	.000
	N	308

* p<0,05

Bireylerin empatik eğilim puanları ile prososyallik puanları arasındaki korelasyona bakıldığında empatik eğilim puan ortalamaları arttıkça prososyallik ölçeği puan ortalamalarının da arttığı ve bu durumun anlamlı bir farklılaşma meydana getirdiği belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

İletişim kurma becerileri yaşam içerisinde öğrenilebilir becerilerdir (Korkut,1996:19). Eğitim her kademesinde bu becerilerin öğretimine zaman ayrılması bireylerin doğru iletişim biçimlerini içselleştirmesi ve yaşam içerisinde kullanmasını kolaylaştırıcı bir unsurdur. Öğretim süreci içerisinde kazanılamadıklarında sonradan kazanılması zorlayıcıdır ve sosyal ilişkiler içerisine girmeyi güçleştirmektedir. İnsanları birbirine bağlayan en etkili araç iletişimdir ve iletişimin sağlıklı olması bireyin kendisini rahat ifade etmesinin yanı sıra karşısındakini anlamasını da oldukça önemlidir (Maden, 2010:146). Karşıdaki bireyin duygu ve düşüncelerini doğru anlamak ise ancak empati kurmakla mümkündür (Çağdaş, 2015:64). Bu bakımdan sağlıklı iletişim ve empatik anlayış iç içe olan kavramlardır. Empatik anlayışa sahip bireyler çevrelerine karşı duyarlı olma, paylaşma, yardım etme, işbirliği gibi prososyal beceriler bakımından daha başarılıdır (Roberts ve Strayer 1996:451). Tüm bunlar doğrultusunda grubun empatik eğilim ve prososyallik puan ortalamalarının anlamlı derecede farklılık oluşturması verilen iletişim derslerinin öğrenciler üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Cinsiyet değişkenine göre grubun empatik eğilim düzeyleri incelendiğinde kızların puan ortalamalarının erkeklere göre daha yüksek olduğu ve bu durumun anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğu görülmüştür. Bununla birlikte prososyallik ölçeği puanları incelendiğinde ise anlamlı düzeyde olmamakla birlikte yine kızların puan ortalamalarının erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Rushton ve arkadaşları (1986) bireylerin fedakârlık ve saldırganlık durumlarını kalıtsal açıdan inceledikleri araştırmalarında, kadınların erkeklere göre empatik becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ergenlerin empati anlayışlarına yönelik olarak tez çalışmasını yürüten Morris (2005), kızların hem empati içerisinde yer alan perspektif alma hem de empatik davranma durumları açısından erkeklere göre daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte Türk okul öncesi öğretmen adaylarının kişisel ve eğitim özellikleri ile toplumsal yeterlilik, empati ve iletişim becerileri arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada kadınların empati ve iletişim becerileri puanlarının erkelere göre daha yüksek olduğunu ifade etmiştir (Ahmetoglu ve Acar, 2016). Eisenberg, Carlo, Murphy ve Court (1995) 15 yıl devam eden boylamsal çalışmalarında prososyal davranışlar ve empati ile ilgili duygusal tepkilerin süreç içerisinde yaşlara göre değişimini incelemişler ve cinsiyet açısından tüm süreçlerde kızların erkeklere göre daha prososyal davranışlar ortaya koyduklarına tanıklık etmişlerdir. Konuyla ilgili literatür (Zahn-Waxler, Cole, Welsh ve Fox,1995; Zimmer-Gembeck, Geiger ve Crick, 2005; Altay ve Güre, 2012; Bağcı, 2015) incelendiğinde; sonuçlar kızların empatik eğilimlerinin ve prososyal davranışlarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermekte ve çalışmamızdan elde edilen sonuçta bu durumu destekler niteliktedir. Bu sonuca ulaşmamızdaki etkenlerden biri olarak kız ve erkek çocuklardan beklenen cinsiyet rollerinin birbirinden farklı olması düşünülebilir. Roberts ve Strayer (1996); empati, duygusallık ve prososyal davranışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştıkları araştırmalarında cinsiyet değişkeni açısından erkeklerin kızlara göre prososyal davranış sergileme konusunda daha az baskı hissettikleri belirlenmiştir. Günlük yaşam becerileri açısından bakıldığında zaman zaman ev içi sorumlulukların yürütülmesinde kız çocuklarından daha fazla destek beklenmekte ve bu durum onların yaşam biçimine dönüşerek prososyal davranışlara daha yatkın olmalarını sağlayabilmektedir.

Grubun herhangi bir kuruluşa gönüllü üye olmasının empatik anlayışlarında ve prososyalliklerin de bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemek üzere gerçekleştirilen

analizlerde, gönüllü kuruluşlara üye olan bireylerin diğerlerine göre daha empatik ve prososyal olduğu sonucu elde edilmiştir. Gönüllü kuruluşlar çıkar amacı gütmeyen ve toplumun menfaatlerini ön planda tutarak fayda sağlamaya odaklı kuruluşlardır. Gerçekleştirilen faaliyetler başkalarını odak noktası yapan bir özveri anlayışı gerektirmektedir (Salamon ve Anheier, 1992). Bireyin herhangi bir karşılık beklemezsizin gerçekleştirdiği yardım etme davranışı olan prososyal davranışlar da içerisinde özveriyi barındırmaktadır (Berk, 2013). Bu anlamda gönüllü üyeliği bulunan öğrencilerin empatik bir anlayışa sahip olmaları ve prososyal davranışlar sergilemesi beklenen sonuçlardan biridir.

Bireylerin kardeş sayısı arttıkça empatik eğilim ve prososyallik puan ortalamalarının da arttığı belirlenmiştir. Bağcı (2015) ve Çekin (2013)'nin prososyal davranışlara yönelik gerçekleştirdikleri çalışmalarda da ailede çocuk sayısı arttıkça çocukların paylaşma, işbirliği kurma ve yardımlaşma gibi prososyal davranış sergileme düzeylerinin arttığı belirlenmiştir. Tek çocuğun paylaşma, yardımlaşma gibi davranışları sergileyebileceği bir ortama sahip olma açısından, çok kardeşli çocuklara göre daha dezavantajlı bir konumda yer alması bu durumun olası sebeplerinden biri olarak düşünülebilir. Kalabalık aile ortamında büyüyen çocukların prososyal davranışlar sergilemesi bakımından beklenti daha fazladır ve bu doğrultuda prososyal yaşam tarzını benimsemeleri karşılıklı muhtemel bir durumdur.

Anne baba eğitim seviyeleri açısından bireylerin empatik eğilim ve prososyallik puan ortalamaları incelendiğinde, anne babaların eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin empatik eğilim ve prososyal davranışlarının arttığı ortaya konulmuştur. Benzer çalışmalarla ilgili literatür (Koçak ve Tepeli, 2004; Günindi, 2008; Özdemir, 2010; Aydın-Sümbül, 2012) incelendiğinde anne baba eğitim düzeyi ile çocuklarının empati kurma, paylaşma, yardımseverlik, sosyal uyum davranışları arasında paralel bir ilişki olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgu ve gerçekleştirilen çalışmaların benzer sonuçlar taşıması, anne babaların çocuğun ortaya koyduğu davranışların önemli bir belirleyicisi olduğunu destekler niteliktedir.

Empati ile prososyal davranışlar arasında yer alan yardım etme davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen Duru (2004) çalışmasını üniversiteye devam eden 402 öğrenciyle gerçekleştirmiş ve araştırma sonucunda empati ile yardım etme davranışı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Empati, Dökmen (2004) tarafından kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşünceleriyle olaylara bakması ve bu durumu ona hissettirmesi olarak tanımlanmıştır. Empatik eğilim içerisinde olan bireylerin başkalarının problemlerini anlayabilmesi ve prososyal davranışlar sergilemesi daha muhtemel olmakla birlikte empatik eğilim prososyal davranışlar için anahtar niteliğindedir (Oğuz, 2006: 19). Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda çalışma bulgularından elde ettiğimiz prososyal davranışlar ile empatik eğilim arasındaki doğrusal ilişki beklenen bir sonuçtur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İletişim derslerinin öğrencilerin empatik anlayışları ve prososyallikleri üzerindeki etkisini belirlemek üzere gerçekleştirilen araştırmanın sonucunda, iletişim dersi alan öğrencilerin almayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde empatik ve prososyal oldukları belirlenmiştir. Ayrıca kızların erkeklerden daha prososyal ve anlamlı düzeyde empatik olduğu; gönüllü kuruluşlara üye olanların olmayanlardan anlamlı düzeyde empatik ve prososyal olduğu; kardeş sayısı fazla olanların az kardeşe sahip olanlara göre daha empatik ve anlamlı düzeyde prososyal olduğu; anne baba eğitim seviyesi arttıkça empatik eğilimlerin ve prososyal davranışların arttığı ve empatiklik ile Prososyallik arasında paralel bir ilişki olduğu elde edilen diğer sonuçlardır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir;

- Empatik beceriler ve prososyal davranışların yaygınlaştırılması için iletişim derslerinin eğitimin ilk kademelerinden itibaren müfredat içerisinde yer alması ve içeriklerinin kalıcılık meydana getirecek şekilde planlanması sağlanabilir.
- Prososyal davranışların içselleştirilmesi için üniversite içerisinde öğrencilerin katılabileceği yeni topluluklar oluşturulabilir ve bunlar aktif hale getirilebilir.
- Toplum içerisinde yer alan cinsiyet rollerine ait kalıp yargıların yıkılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilerek erkeklerin empatiklik ve prososyallik anlayışlarında farklılaşma oluşturulabilir.
- Gönüllü kuruluşlara üye olunması ile ilgili olarak teşvik edici planlamalar yapılarak uygulamaya geçirilebilir.
- Aileler kardeşi olmayan çocuklarının sosyal ortamlara daha fazla katılmasını sağlayarak onların sosyal ilişki kurmalarına destek verebilir.
- Ebeveynler hem kendi ilişkilerini düzenlemek hem de çocuklarına olumlu model olmak adına empatik anlayışlarını ve prososyal davranışlarını geliştirecek faaliyetlere katılabilir ve kendilerini bu anlamda geliştirebilir.
- Empatik eğilim ve prososyal davranışlar kişilik ile de ilişkilendirilebilir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda bu konu ele alınabilir.

6. KAYNAKLAR

- Ahmetoglu, E., & Acar, I. H. (2016). The Correlates of Turkish Preschool Preservice Teachers' Social Competence, Empathy and Communication Skills.
- Akfirat Önalın, F.(2006). Sosyal Yeterlilik, Sosyal Beceri ve Yaratıcı Drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*. 1(1), 39-58.
- Akgün, S., & Araz, A. (2010). Anlaşmazlıklarımızı çözebiliriz: bir çatışma çözümü eğitim programı tanıtımı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (1), 1-17
- Alpar, R. (2014). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlik*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altay, F. B. ve Güre, A. (2012). Okul Öncesi Kuruma (Devlet-Özel) Devam Eden Çocukların Sosyal Yeterlik Ve Olumlu Sosyal Davranışları İle Annelerinin Ebeveynlik Stilleri Arasındaki İlişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2699-2718.
- Atlı, A., & Kutlu, M. (2012). Çocuk Yuvaları Ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Empatik Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Society & Social Work*, 23(1).
- Aydın-Sünbül, Z. (2012). Ergenlerde olumlu sosyal davranışları yordamada koruyucu faktörler ve bazı kişisel değişkenlerin rolü. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana
- Bağcı, B. (2015). *Çocuk ve Yetişkin Prososyallik Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması ve Çocuk ile Anne-Baba Prososyal Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Bağcı, B., & Samur, A. Ö. (2016). Çocuk ve Yetişkin Prososyallik Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 17(3).
- Barnett M.A. Empathy and related responses in children In: N. Eisenberg & J. Strayer, eds, Empathy and its development. *Cambridge University Pres, Cambridge*, 1990;146-63. 11.
- Beatty, J.J. (1998). *Observing Development of the Young Child*. (4th. Ed.), Prentice-Hall, Inc., U.S.A.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk Gelişimi*. (Yay. Haz. B. Onur). Ankara: İmge Kitabevi.

- Bierman, K., & Wargo, J. (1995). Predicting the longitudinal course associated with aggressive-rejected, aggressive (nonrejected), and rejected (nonaggressive) status. *Development and Psychopathology*, 7, 669-682.
- Bozkir, C., Tekin, C., Mete, B., Nacar, E., & Ozer, A. (2015). Communication Skills, Empathic Tendency and Affecting Factors of Assistant Doctors in Inonu Universty, Faculty of Medicine, Malatya [İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Asistan Doktorların İletişim Becerileri, Empatik Eğilimleri ve Etkileyen Faktörler]. *Medicine Science*, 4(3).
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Craig-Unkefer, L. A., & Kaiser, A. P. (2002). Improving the social communication skills of at-risk preschool children in a play context. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(1), 3-13.
- Cüceloğlu D. *Yeniden İnsan İnsana*. 8. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Çağdaş, A. (2015). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çekin, A. (2013). İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Prososyal Davranış Eğilimleri Üzerine Nicel Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (28), 34-45.
- Çelik, E., & Çağdas, A. (2010). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi/A Research Regarding The Emphatic Tendencies of Preschool Education Teachers In Terms of Some Variables. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 23.
- Çiftci, İ. & Sucuoğlu, B. (2004). *Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Dökmen, Ü. (2004). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Duru, E. (2004). Öğretmen Adaylarında Empati -Yardım Etme Eğilimi İlişkisi Ve Yardım Etme Eğiliminin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 31-41.
- Dworetzky, J.P. (1990). *Introduction to Child Development*. (4th Ed.). West Publishing Company, U.S.A.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B., & Court, P. V. (1995). Prosocial Development in Late Adolescence: A Longitudinal Study. *Child Development*, 66, 1179-1197.
- Eisenberg, N., Mussen, P.H. (1997). *The Roots of Prosocial Behavior in Children*. (4th Ed.). Cambridge University Press, U.S.A.
- Ekinci, Ö., & Aybek, B. (2010). Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(2).
- Elikesik, M., & Alım, M. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 167-180.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive behavior*, 32(6), 540-550.
- Kalliopuska M. Holistic empathy education among preschool and school children. *Paper Present at the International Scientific Conference Comenius Heritage and Education of Man*. 23-27 March 1992. Praque, Hungary, 1-20.
- Kapıkıran, N. A. (2009). Öğretmen adaylarının empatik eğilim ve kendini ayarlama açısından incelenmesi. *Pamukkale üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 26(26), 81-91.
- Kapıkıran, N. A., & Kapıkıran, Ş. (2000). İletişim becerisi eğitiminin anaokulu öğretmenliği öğrencilerinin empatik eğilim ve empatik becerileri üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(8), 69-77.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Karataş, Z. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik becerileri ve benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23: 97 - 114

- Karcı, Y. (2011). İletişim Meslek Lisesi öğrencilerinin empatik iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi (Ankara İl Örneği). *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(4), 155-167.
- Kırımoglu, H., Gezer, E., Deveci, A., & Gülle, M. (2016). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve spor eğitimi alma durumlarına göre saldırganlık ve empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5623- 3635. doi:10.14687/jhs.v13i3.3919
- Koçak, N. ve Tepeli, K. (2004). 4-5 Yaş çocuklarının sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. Kongre Kitabı*. (2006) Cilt:2. 9-13.
- Korkut, F. (2010). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve rehberlik dergisi*, 2 (7), 18-23.
- Maden, S. (2010). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Sözlü İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 14 (44), 145-154.
- McFall, R.M. (1982). A review and Reformulation of The Concept of Social Skills. *Behavioral Assessment*, 4,1-33.
- Morris, B. R. (2005). Empathic Adolescents: Associations with Religiosity and Spirituality. *Master Thesis*. Virginia: Virginia University.
- Oğuz, V. (2006). *Altı Yaş Grubundaki Çocukların Bakış Açısı Alma Becerileri İle Anne Babaların Empatik Becerilerinin İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Öz, F. (1998). Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Empatik Becerileri ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2(2), 21-29.
- Özdemir, Z. (2010). *Lise öğrencilerinin prososyal davranışlarının; mizah, öfke ve utangaçlık düzeyine göre incelenmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 13-23.
- Peck, N. F., Maude, S. P., & Brotherson, M. J. (2015). Understanding preschool teachers' perspectives on empathy: A qualitative inquiry. *Early Childhood Education Journal*, 43(3), 169-179.
- Roberts, W. & Strayer, J. (1996). Empathy, Emotional Expressiveness, and Prosocial Behavior. *Child Development*, 67(2), 449-470.
- Rogers, R. C. (1983). Empathic: An Unappreciated Way of Being (Çeviren: Füsün Akkoyun). *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 103-124.
- Rushton, J. P., Fulker, D. W., Neale, M. C., Nias, D. K. B., & Eysenck, H. J. (1986). Altruism and Aggression: The Heritability of Individual Differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 1192-1198.
- Salamon, L. M. & Anheier, H. K. (1992). In Search of the Nonprofit Sector II: The Problem of Classification. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 3(3), 267-309.
- San Bayhan, P., & Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. Morpa Kültür Yayınları.
- Sayın, S. (2003). Farklı programlarda okuyan öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin empatik eğilimi, öğretmenlik mesleğine karşı tutum ve mesleki benlik saygısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(6), 74-84.
- Siyez, D. M., & Alim, Kaya (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2).
- Smith, A. *Theory of moral sentiments*. London: A. Miller, 1759.
- Spencer, H. *The principles of psychology*. London: Williams and Norgate, 1870.
- Stiff, J. B., Dillard, J. P., Somera, L., Kim, H., & Sleight, C. (1988). Empathy, communication, and prosocial behavior. *Communications Monographs*, 55(2), 198-213.
- Svetlova, M., Nichols, S. R., & Brownell, C. A. (2010). Toddlers' prosocial behavior: From instrumental to empathic to altruistic helping. *Child development*, 81(6), 1814-1827.
- Tozoğlu, E., Bayraktar, G., & Gülbahçe, Ö. (2016). The Investigation of Empathic Tendencies of UEFA Classification Football Coaches. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4(3), 267-276.
- Uğurlu, C. T. (2013). Öğretmenlerin iletişim becerisi ve empatik eğilim davranışlarının çocuk sevme düzeyleri üzerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(2), 51-61.

- Voltan- Acar N. *Terapötik İletişim: Kişilerarası ilişkiler*. Şafak Matbaası, Ankara, 1994
- Williams, A., O'Driscoll, K., & Moore, C. (2014). The influence of empathic concern on prosocial behavior in children. *Frontiers in Psychology*, 5.
- Yıldız, S., Boz, İ. T., & Yıldırım, B. F. (2012). Kişilik Tipi İle Olumlu Sosyal Davranış Arasındaki İlişki: Marmara Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 215-233.
- Yüksel G. (2004). *Sosyal Beceri Envanteri El Kitabı*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Zahn-Waxler, C.; Cole, P.M.; Welsh, J.D. & Fox, N. A. (1995). Psychophysiological Correlates of Empathy and Prosocial Behaviors in Preschool Children with Behavior Problems, *Development and Psychopathology*, 7(1), 27- 48.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Geiger, T. C. & Crick, N. R. (2005). Relational and Physical Aggression, Prosocial Behavior, and Peer Relations; *Gender Moderation and Bidirectional Associations*. *Journal of Early Adolescence*, 25 (4), 421-452.